

Den äldsta befolkningens alkoholkonsumtion och missvisningen på grund av bortfalls- och kohorteffekter

I den äldsta befolkningen är det vanligare att man dricker alkohol sällan eller helt avstår från att dricka bland personer som är svåra att nå med enkätundersökningar. Eftersom man i yngre åldersgrupper vanligtvis finner det motsatta förhållandet, kan vi inte utan vidare jämföra äldres alkoholkonsumtionsnivåer med nivåerna i yngre åldersgrupper i självrapporterade data. Tidigare studier har visat att alkoholkonsumtionen bland de äldsta, i motsats till andra åldersgrupper, har ökat under de senaste decennierna. Efter att vi tagit hänsyn till generationsväxlingen låg utvecklingen dock i linje med trenden i övriga åldrar.

Introduktion

Runt halva mängden av befolkningens alkoholkonsumtionen fångas av enkätundersökningar. Dels underskattar de som svarar sin konsumtion och dels verkar högkonsumenter vara mindre benägna att delta. Underskattningen kan möjligen åtgärdas med förbättrade mätinstrument, medan låga svarsfrekvenser och selektiv svarsbenägenhet kräver andra åtgärder.

Monitorundersökningen har en svarsfrekvens på 33 procent. Deras telefonintervjuer tillsammans med försäljningsdata är den kanske mest använda källan för att uppskatta utvecklingen av alkoholkonsumtionen. Folkhälsoinstitutets undersökning har en svarsfrekvens på 50 procent, medan Landstingets folkhälsoenkät senast hade en svarsfrekvens på 40 procent.

Selektivt bortfall kan snedvrída resultaten från enkätundersökningar. I folkhälsoenkäten var det till exempel dubbelt så vanligt att inte svara bland personer som tidigare fått alkoholrelaterad sjukhusvård, än bland dem som inte fått sådan vård. Det är ett selektivt bortfall som vi dessvärre inte kommer åt med den bortfallsviktning som sker.

Det här kan också se annorlunda ut bland de äldsta. Dels är svarfrekvensen vanligen något högre än bland de yngre. Dels har en betydande del av de äldre hälsoproblem och det är framför allt dessa personer som är svåra att nå. Samtidigt är sambandet mellan alkoholkonsumtion och sjuklighet välbekant.

Under den senaste tjugoförårsperioden har alkoholkonsumtionen minskat i befolkningen. Samtidigt ökade konsumtionen bland de äldsta. Ökningen

beror troligen på generationsväxlingen, det vill säga att generationerna med en hög andel nykterister har ersatts av senare generationer med andra dryckesmonster.

För att få en bättre bild av utvecklingen av alkoholkonsumtionen i den äldsta befolkningen analyserade vi ett riksrepresentativt material med en förhållandevis hög svarsfrekvens.

Material

Tre representativa urval av den svenska befolkningen i åldern 77 och äldre åren 1992, 2002 och 2011 analyserades. Sammanlagt ingick 2022 personer och svarsfrekvensen var 86,1 procent.

Stora insatser gjordes för att få en bra svarfrekvens. Personliga intervjuer gjordes i hemmet, parallellt med telefonintervjuer (19 %) när sådana behövdes. Motstånd mot ett personligt besök kan övervinnas med telefonintervjuer, medan hörselproblem kan upplevas mindre besvärande vid ett personligt besök än över telefon. När de äldre var för sjuka för att svara själva (17 %) intervjuades närstående. Tolv procent av deltagarna bodde i någon form av institutionsboende. Det vanligt att äldreundersökningar riktar sig enbart till hemmaboende, eftersom svårigheterna att nå de institutionsboende är välkända.

För att beräkna inverkan av svarfrekvensen rangordnades intervjuerna i den följd de gjordes. Från intervjuerna med personer som svarade tidigt till de som svarade sent, med de som aldrig svarade sist. Ett bortfall på 50 procent motsvarar det fall då halva antalet intervjuer var gjorda, och de intervjuer som gjordes senare inte skulle ha gjorts.

Kohorteffekter är historiska skillnader mellan generationer som uppkommit innan undersökningen gjordes. Generationsväxlingen innebär att generationen i en viss ålder över tid ersätts med senare generationer. Till exempel handlar förekomsten av personer som drack alkohol i åldern 77+ år 2002 om dem som var födda före år 1925, medan samma åldersgrupp år 2010 rör sig om alla födda före år 1933.

Två olika utfall analyserades, de som drack och de som drack minst en gång i veckan. Logistiska regressionsanalyser konstanthöll för effekterna av bortfall, institutionsboende och generationsväxling och resultaten räknades om till procent.

Resultat

Figurerna visar en högre skattning av andelen som drack åren 1992, 2002 och 2011 med ett 50 procentigt bortfall och om de institutionsboende uteslöts, jämfört med analyser med 100 procent svarsfrekvens och de institutionsboende inkluderade (Fig 1). Dessutom minskade andelen över tid istället för ökade om effekten av generationsväxlingen uteslöts. Resultaten var snarlika för det andra utfallet, de som drack minst en gång i veckan (Fig 2).

Diskussion

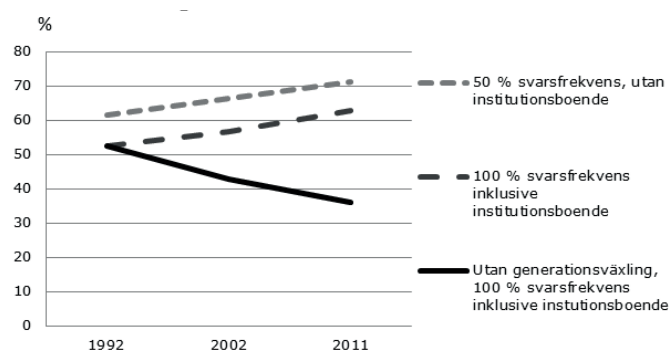
Alkoholkonsumtionen sjönk under den undersökta tiden, något som doldes av den generationsväxling som skedde. De äldsta generationerna ersattes

av senare generationer med en högre andel som drack. Under motbokstiden ökade andelen som drack alkohol med varje generation som blev vuxen, från 50 procent till 90 procent. Även om individerna som avstår växlat, har andelen inom de olika generationerna varit konstant över ålder. Motboken avskaffades när 40-talisterna blev vuxna och därefter har andelen som inte dricker legat kring en tiondel.

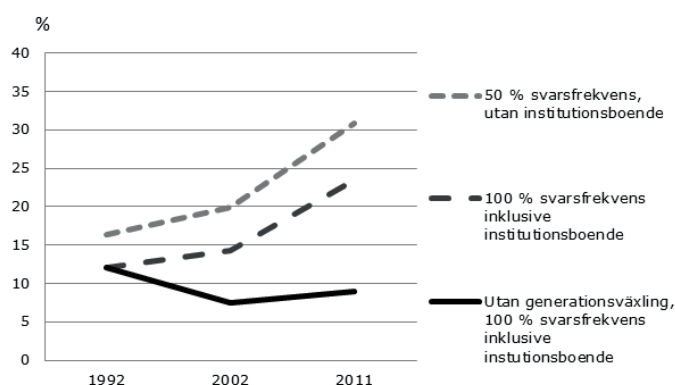
Den utbredda sjukligheten förklarar varför bortfallet är relaterat till en lägre alkoholkonsumtion bland de äldsta. Annars är vanligen sambandet är det motsatta, det vill säga att bortfallet är relaterat till en högre konsumtion. Sambandet förändras därför troligen över ålder. Att jämföra yngre och äldre människors alkoholkonsumtion, även i ett och samma material, kan följaktligen bli missvisande.

Tyvärr fungerar de extraordinära insatser som gjordes för att få en bra svarsfrekvens inte i hela åldersspektrumet. Det var framför allt de äldres sjuklighet som föranleder dem. Eftersom insatserna är kostsamma är de inte ens rimliga i alla äldreundersökningar. Men saknas de, som i landstingets folkhälsoenkät, kan resultaten bli missvisande.

Läs mer om studien i: Kelfve S & Ahacic K. Bias in estimates of alcohol use among older people: selection effects due to design, health, and cohort replacement. BMC Public Health, 11, 15: 769.

Figur 1. Andelen som dricker alkohol

Figur 2. Alkohol minst en gång i veckan